

Kamila Jesjalieva

Ryska oppositionella riskerar utvisning från det förment neutrala Kirgizistan

Kirgizistan brukade vara en säker fristad för ryska krigsmotståndare. Men nu har det blivit mycket svårare

Ur *OpenDemocracy* 12 april 2023 (och *International Viewpoint*, 15 april 2023)

Artikelförfattaren är en kirgizisk journalist. Hon har rapporterat om olika frågor, från könsbaserat våld och internettrollning till gränstvister och miljö.

Fotomontage från openDemocracy

Julija och Ilja Kulesjov var bland de första ryska medborgarna som flyttade till Kirgizistan föra våren, strax efter invasionen av Ukraina. Paret hade varit öppet aktiva i Sankt Petersburg – Julija ledde en stiftelse som hjälpte offer för sexuella övergrepp, medan Ilja var engagerad i projekt för stadsförbättringar – men nu ville de varken bo eller arbeta kvar i Ryssland.

”Vi visste ingenting om Centralasien, men vi ville verkligen besöka regionen. Vi hade hört att Kirgizistan var ’en ö av demokrati’ så då bestämde vi oss: vi måste fara dit”, erinrar sig Julija. De kände också till att tillströmningen av ryssar till andra länder som Georgien lett till spänningar.

Officiellt har Kirgizistan intagit en neutral hållning till Rysslands krig i Ukraina – som landets president Sadyr Japarov uttryckte det två veckor efter invasionen. Efter Kremls beslut i höstas om partiell mobilisering sade Japarov också att ryssar i Kirgizistan inte behövde vara oroliga för att bli utlämnade till hemlandet.

”Vi ser inte [nyanlända ryska medborgare] som något hot. Tvärtom ser vi massor av fördelar”, sade han. Kirgizistan lockar delvis på grund av att ryska talas allmänt där, bostäderna är billiga och registreringsystemet av utländska medborgare är enkelt.

För en del ryssar är landet en tillfällig bas innan de beger sig någon annanstans, för andra har det blivit ett andra hem.

Efter att ha tagit sig till Bisjkek, huvudstad i Kirgizistan, hyrde paret Kulesjov – som länge drömt om ett eget rum för politiska och kulturella aktiviteter – ett stort tvåvåningshus i södra

delen av staden. De skapade en mötesplats som de kallade ”Röda Taket” (efter färgen på taket till byggnaden) på bottenplanet och en gemensam boendeyta på våningen ovanför.

Röda Taket blev snart en viktig samlingsplats. Nyanlända från Ryssland fick hjälp med att integrera sig i Kirgizistan och lokalbefolkningen blev vänner med nykomlingarna. Folk kom för att få veta mer om kirgizisk kultur, anordna musikaftnar och undervisning, skriva brev till politiska fångar i Ryssland och diskutera följderna av invasionen.

”Jag tyckte om att samarbeta med folk som befann sig i samma situation som jag och med folk på plats som hade lust till kontakter och samtal”, säger Anton Vachranjev, som flyttat till Bisjkek från Moskva tack vare ett program för omplacering av ryska aktivister. De allra första månaderna i Bisjkek var besvärliga – han kände inte en enda i staden – men Röda Taket blev snart ett ställe han ”trivdes med”.

Men den 23 mars meddelade Röda Taket plötslig att man måst stänga på grund av påtryckningar från myndigheterna. Som paret Kulesjov upptäckt befinner sig Kirgizistan mitt i en demokratisk tillbakagång.

Kirgizistans huvudstad Bisjkek har över 1 miljon invånare (Matthias Bühler, CC BY NC 2.0)

Anhållanden och varningar

På kvällen den 24 februari i år (årsdagen av Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina) hängde ryssar och kirgizer, bl a Julija och Ilja, gula och blå band på en gata i Bisjkek. Sen hade de planerat att morgonen därpå lägga blommor i en park för att hedra offren för invasionen.

Så fort de kom dit, berättar Julija, blev de omringade av män som uppgav sig vara parkarbetare, men som sedan visade sig vara från Kirgizistans statliga kommitté för säkerhet (GKNB). Enligt Julija blev gruppen anhållen utan förklaring, deras telefoner togs i beslag och de blev hotade med åtal för ”uppmuntran av etniskt hat”.

Polisernas attityd ändrades först när aktivisternas advokat anlände. De anhållna fick bör för att ha ”brutit mot villkoren för sitt uppehållstillstånd” i landet medan polisen betecknade det som ”ett samtal för att förhindra provokationer i syfte att dra in Kirgizistan i konflikten mellan Ryssland och Ukraina”.

Några dagar senare anhöll polisen flera ryssar som bodde på Röda Taket. Julija fick en varning: ”En till överträdelse och alla kommer att utvisas från Kirgizistan.”

Polisofficerarna sade också att de hade en ”dossier” om var och en av medlemmarna av kollektivet och visade upp folder med personliga uppgifter och foton.

”Det visade sig att de samlat denna [information] en längre tid. Där fanns till och med en folder med foton av mig och min dotter”, säger Julija. Hon tror att Röda Taket varit övervakat – hon hade flera gånger lagt märke till män som stått utanför huset och fotograferat dem som gick in och ut.

Polisen förbjöd dem också att hålla på med ”heta ämnen” som politiska fångar, feminism och HBTQ-frågor, och sade att Julija skulle utvisas från Kirgizistan om hon deltog i demonstrationen i staden på Internationella kvinnodagen, som myndigheterna för övrigt bara motvilligt gått med på att över huvud taget tillåta den 8 mars.

Julija säger att hon och hennes man hamnat ”i limbo” och inte vet vad de ska göra härnäst. Ilja är engagerad i lokala projekt för stadsförbättring, medan Julia håller på med en Masters-uppsats vid Amerikanska universitetet för Centralasien i Bisjkek. ”Vi kan bli deporterade när som helst om vi fortsätter med det vi anser vara viktigt och intressant”, säger hon.

”Allt kan betecknas som olagligt. Om jag mår dåligt på grund av kriget i Ukraina måste jag hålla tyst, annars uppmuntrar jag till etniskt hat”, säger Kulesjova. ”Men då finns ingen anledning för mig att vara kvar här. Vi har redan levt under en sådan regim i Ryssland och vet vad det kan leda till.”

OpenDemocracy har kontaktat Kirgizistans parlamentariske ombudsman för mänskliga rättigheter, men inte fått något svar.

Tillslag mot protester mot kriget

Kirgizistans rykte som en ”demokratisk ö” i en region full av auktoritära regimer har fått näring av de återkommande stora protesterna mot korrupta, självsvåldiga politiker under de senaste 20 åren. Den starka ådran av öppen kritik mot statliga företrädare har ofta setts som en broms på maktkoncentrationen.

Och den sittande presidenten Japarov kom också till makten sedan protester utbrutit ot valresultatet 2020 – den oppositionelle politikern släpptes ur fängelset under det kaos som rådde.

Men de tre senaste åren har den icke vinstdrivande amerikanska tankesmedjan *Freedom House* betecknat Kirgizistan som ”icke fritt” till skillnad från landets tidigare status som ”delvis fritt land”.

I oktober blev ett drygt tjugotal aktivister och politiker arresterade för att ha protesterat mot regeringens beslut att överlåta en länge omtvistad reservoar till grannlandet Uzbekistan. Många sitter fortfarande fängslade anklagade för att ha ”försökt organisera massupplopp”.

Strax därpå blockerade kulturministeriet webbsajten för *Radio Azattyk* (den kirgiziska delen av den av USA grundade *Radio Free Europe/Radio Liberty*), en viktig källa för nyheter och kommentarer i landet. Beslutet fastställdes senare av en domstol i Bisjkek, som vägrade att bedöma blockaden som illegal.

I november blev den kände grävande journalisten Bolot Temirov utvisad efter att ha publicerat en undersökning om påstådd korrupcion av släktingar till chefen för GKNB, Kamtjybek Tasjev. Denne förnekade anklagelserna mot familjemedlemmarna.

Den ryske aktivisten Rausjan Valjullin, som kom till Bisjkek efter den ryka mobiliseringsordern i september, har också personligen upplevt tillslagen mot fredliga protester – något han inte varit obekant med i hemlandet, där han förenade oppositionell verksamhet med jobbet som historielärare.

Han ingick i Alexej Navalnyjs kampanj inför borgmästarvalet i Moskva 2013, protesterade 2018 mot den oerhört impopulära pensionsreformen och har mer än en gång suttit anhållen efter att ha deltagit i protester. När han till sist bestämde sig för att lämna Ryssland efter invasionen av Ukraina valde han Kirgizistan på grund av dess anti-auktoritära anseende.

”När vi höll på att välja land satte jag ett stor utropstecken framför Kirgizistan”, säger Valjullin. ”För mig tycktes det vara det mest demokratiska landet i regionen. Folk visste hur man skulle sätta fräcka makthavare på plats. Det tilltalade mig.”

Den 21 januari i år anordnades möten i en rad städer runt om i världen till stöd för Navalnyj och andra politiska fångar i Ryssland. Drygt 30 personer, bl a Valjullin och hans familj, samlades i Bisjkeks centrum, nära Kirgiziska Nationella Filharmonins byggnad.

Medan demonstranter i andra städer hade plakat och banderoller var detta inte möjligt för de nyanlända i Kirgizistan – bara kirgiziska medborgare tilläts delta på mötet.

Valjullin berättar att polismän närmade sig hans grupp, trots att de inte ropade eller sjöng något och bad dem flytta till ett annat ställe. När de gjorde det – till Gorkijtorget i Bisjkek – uppmanade polisen dem att skingra sig efter att ha hört sig för om de var kirgizer. ”Eftersom ni är ryssar har ni ingen anledning att protestera här, sade de”, berättar Valjullin.

I över ett år har myndigheterna i staden förbjudit protester och möten på flera ställen i centrum av Bisjkek, bl a i närheten av ryska ambassaden – en åtgärd som strider mot Kirgizistans konstitution enligt företrädare för människorättsorganisationer.

”När kriget började förklara sig Kirgizistan neutralt. Sedan började myndigheterna inskränka på medborgarnas rättigheter när de ville protestera mot det som hände i Ukraina. Det har förekommit administrativa åtgärder och böter mot dem”, säger människorättsaktivisten Dinara Osjurahunova till *OpenDemocracy*.

Osjurahunova anser att alla som öppet protesterar mot Rysslands krig löper risker, oavsett medborgarskap.

Hon tillägger: ”Möten till stöd för Ryssland har [myndigheterna] däremot struntat i. Inga åtgärder har vidtagits mot dem som deltagit där.”

Och fakta tycks stödja Osjurahunovas påståenden. Strax efter invasionen anordnades flera möten i Bisjkek mot den ryska aggressionen. Samtliga ledde till samma sak – anhållanden av aktivisterna. Men det råkade inte de som ordnat möten till stöd för Ryssland ut för, bl a en konsert som anordnats utan tillstånd.

”Om lagen inte tidigare riktades mot ryssar [i Kirgizistan] är så fallet nu”, säger Osjurahunova.

Polischefen i Bisjkek, Azamat Nogojbajev, har sagt att inga demonstrationer förbjudits i Bisjkek – och det faktum att det nu förekommer färre protester innebär att läget ”stabiliserats”.

”Protesterna har inte upphört, vi har bara minskat antalet ställen de kan hållas på. Det blev obehagligt för de boende – de klagade, framför allt de som bor och arbetar i centrum”, sade han till lokala medier den 31 mars.

Översättning: Björn Erik Rosin